

Çakı, F. (2014). Türk sosyolojinde yeni bir alan: Gönüllülük araştırmaları, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2, s.185-202

Türk Sosyolojisinde Yeni Bir Alan: Gönüllülük Araştırmaları

Fahri Çakı*

Özet: Bu çalışma, Türk sosyolojisinde yeni bir araştırma ve tartışma alanı olarak beliren gönüllülük üzerine iki ana soruya yanıt arama çabasıdır: 1) 1990'lı ve 2000'li yıllarda oluşmaya başlayan gönüllülük literatürü Türkiye'de nasıl inşa edilmektedir? 2) İnşa edilmekte olan bu gönüllülük söylemi Türkiye gerçeğine ne kadar uyumludur? Bu sorular çerçevesinde iki temel argüman ileri sürülmektedir. 1) Gönüllülük üzerine özgün kuramsal ve yöntemsel katkılardan çok uzak olan mevcut literatür Batılı kavram ve kaygılar çerçevesinde inşa edilmektedir. 2) Bu haliyle mevcut literatürün Türkiye gönüllülük gerçeğini kavrayabilmesi ve yansıtabilmesi mümkün değildir. Mevcut literatüre bir katkı olarak bu makale, Türkiye'deki cemaat ve tarikat ağbağlarında (*network*) hakim olan ve büyük oranda gönüllülük araştırmalarının kapsamı dışında kalan bir tür olarak "kayıt-dışı gönüllülük" kavramını açılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gönüllülük, Örgütsel Gönüllülük, Enformel Gönüllülük, Kayıt-Dışı Gönüllülük, Cemaat ve Tarikatlar, Sivil Toplum

A New Field of Research in Turkish Sociology: Volunteering

Abstract: This article aims at looking for answers for two main questions on volunteering that was recently emerged as a new field of research in Turkish Sociology. 1) How has the literature on volunteering been constructed in Turkey since 1990's? 2) How suitable is the recently constructed discourse on volunteering for the reality of Turkey? Based on those two questions, the article proposes and defends two main arguments: 1) the present literature on volunteering, which lacks authenticity in terms of both theory and methods, has been constructed on the basis of Western conceptualizations and concerns. 2) As it is, the present literature suffers from the lack of ability to comprehend and reflect the reality of volunteering in Turkey. Thus, as a contribution to the present literature, this article offers and tries to articulate, for the first time, the concept of "unregistered volunteering" to refer to the type of volunteering that is dominant among religious communities and sects in Turkey and that is largely ignored by researchers of volunteering.

Keywords: Volunteering, Organizational Volunteering, Informal Volunteering, Unregistered Volunteering, Religious Communities and Sects, Civil Society.

---

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, cakifahri@yahoo.com.

Giriş

Türk sosyolojisinin karakteristik bir özelliği Batı sosyolojisinde doğan temel kavram ve kuramların ve öne çıkan araştırma konularının vakit yitirmeden Türkiye'ye aktarılması ve Türk toplumu üzerinde sınanmasıdır. Bu eğilim çoğu zaman, Baykan Sezer'in vurguladığı gibi, sorgulanmaksızın yapılır ve toplumun Batılaştırılması misyonuna hizmet eder. Son dönemlerde sıkça rastlanan küreselleşme, sosyal sermaye, çok-kültürcülük gibi kavramların yanı sıra gönüllülük kavramı da Türk sosyolojisine nispeten yeni giren araştırma ve tartışma alanlarından birisi olmuştur.

“Yeni” olduğu savlanan şeylerde gerçekten yeni olanın ne olduğunu göstermek her zaman kolay değildir. “Yenilik” bazen kuramda, bazen yöntemde, bazense pratik niyet ve işlevlerinde saklıdır. Bazen de “yeni” hiç de yeni değildir aslında.

Bu makale, Türkiye’de gönüllülük söyleminin nasıl inşa edilmekte olduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de gönüllülük meselesinin örgütsel gönüllülük kavramı üzerinden *yeni bir modernlik göstergesi* olarak kullanılmakta olduğu savı ileri sürülecek ve alternatif olarak “kayıt-dışı gönüllülük” kavramının Türkiye gerçekliğini anlamada tamamlayıcı bir unsur olacağı fikri önerilecektir.

Türkiye’de gönüllülük meselesi bilimsel açıdan olduğu kadar sosyal ve politik nedenlerle de önemlidir. Konunun bilimsel önemi, Türkiye’deki gönüllülük literatürünün Türk toplumsal gerçekliğini ne derece özgün kavrayıp kavramsallaştırdığında saklıdır. Henüz “oluşum” aşamasında olan bu literatürün bu gözle değerlendirilmesi onun gelecekte alacağı yönü etkileme potansiyeline sahiptir. Öte yandan, gönüllülük, sosyal ve kültürel bir temele dayanmanın yanı sıra, toplumsal ve politik arenada kendisine meşruiyet bulabildiği için, örtük ajandaları bulunan aktörlerin de rağbet edecekleri bir alandır. Bu alanın bir güvenlik sorunu yaratmayacak şekilde dizayn edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, makale, konunun bilimsel olduğu kadar sosyal ve politik boyutlarını tartışmayı amaçlaması bakımından da önem arz etmektedir.

Makale, yukarıda belirtilen amaçlara ulaşmak için nitel araştırma geleneği içinde mevcut dokümanlardan yararlanma tekniğini kullanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de gönüllülük üzerine kitap, makale, tez ve raporlardan oluşan yazılı dokümanlar incelenmiş ve bunlardan elde edilen veriler *Maxqda Nitel Veri Analiz Programı* kullanılarak kodlanmış ve analiz edilmiştir. Elbette makalenin tüm ilgili dokümanları incelemiş olma iddiası yoktur ancak mevcut eğilimler ve görüşlerdeki çeşitliliği temsil edici dokümanların araştırmaya dahil edildiği söylenebilir.

Gönüllülük elbette sivil toplum ile yakından alakalıdır. Dolayısıyla gönüllülük literatürü ile sivil toplum literatürü sıklıkla kesişmektedir. Ancak bu

iki olgu birbiriyle zorunlu bir özdeşlik ilişkisi içinde değildir. Her ne kadar gönüllülük günümüzde çoğunlukla STK'lar bünyesinde ele alınsa da, bireyler, şirketler, uluslararası siyasi örgütler ve hatta ulus-devlet kurumları tarafından da sahiplenilen bir olgu olması nedeniyle bu kavramı sivil toplum literatüründen ayrı yeni bir söylem alanı olarak görmek gerekir. Bu nedenle zaman zaman gönüllülüğün sivil toplumla ilişkisine değinse de eldeki makalenin odak noktası Türkiye'de sivil toplum araştırma ve tartışmaları değil¹, yeni bir söylem alanı olarak gönüllülük olacaktır.

Makale, gönüllülük meselesinin yeniliğini üç bağlamda göstermeye çalışacaktır. Önce, meselenin kavramsal içeriğine kısa bir bakış sağlanacak, daha sonra konunun Türk sosyolojisi açısından yeniliği tartışılacaktır. Son olarak, Türkiye'de oluşmakta olan gönüllülük söyleminin genel bir eleştirisi ile birlikte Türkiye'de gönüllülük gerçekliğini anlamaya yardımcı bir kavram olarak "kayıt-dışı gönüllülük" açıklanacaktır.

Kavramsal Bağlamda Gönüllülük

Gönüllülük "finanssal kazancı amaçlamayan, kişinin kendi özgür iradesiyle yapılan, üçüncü bir tarafa yarar sağlayan, kurumsal bir ortamda gerçekleşen çalışma" olarak tanımlanabilir (PPMI, 2009, s. 85). Gönüllülüğün temelinde *özgür irade* ve *finanssal kazanç bekleme*² ilkeleri olduğu söylenebilir.

Gönüllülüğün toplumsal normlar ve yapılar içindeki yeri ülkeden ülkeye farklılıklar gösterir.³ Gönüllülüğün algılanma ve uygulanma biçimleri toplumların sadece din ve kültürel miraslarıyla değil, aynı zamanda onların tarihleri, politik özellikleri ve hatta coğrafi konumlarıyla da ilişkilendirilebilir (Agerhem, 2004: 8).

Gönüllü hizmet temelde özgeci (*altruistic*) bir eylem olarak düşünülür. Özgeci eylemler genellikle karşılık beklenmeksizin, başkalarına yardımcı olmak için ya da bir inanç uğruna yapılan eylemlerdir. Bununla birlikte, gerçek yaşamda salt özgeci motivasyonlara dayanan bir gönüllülük nadiren rastlanan bir durumdur. Nitekim günümüzde gönüllülüğün "giderek mesleki fırsatlar, kişisel gelişim gibi motivasyonlara dayandığı" ve bir "yatırım"a dönüştüğü ileri sürülmektedir (PPMI, 2009, s. 42). Özellikle marjinal/imkanları kısıtlı gençlik açısından gönüllü hizmetin kariyer geliştirme ve istihdam olasılıkları için güçlü bir araç olabildiğine dair araştırma sonuçları rapor edilmektedir (Pratt, James, 2005, s. 8). Gönüllülüğün motivasyon kaynakları üzerine yapılan araş-

¹ Zaten doğrudan sivil toplum konusu üzerine çok sayıda kitap, makale ve rapor mevcuttur.

² Finansal kazanç bekleme ilkesi gönüllüye hiçbir ücret ödenemeyeceği anlamına gelmez. Aksine, gönüllünün yolculuk ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için ücret ödeme durumlarına (özellikle uluslararası gönüllülük programlarında) rastlanabilir.

³ Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerindeki farklı gönüllülük algılamaları ve uygulamalarının bir incelemesi için bkz. Agerhem, 2004. Yazar, söz konusu ülkelerde enformel gönüllülüğün yaygın form olduğuna dikkat çeker.

tırmalar içinde en sıklıkla zikredilen hususlar şunlardır: Başkalarına yardım etmek, başka bir ülkeyi ve kültürü tanımak, yeni insanlarla tanışmak, farklı ve heyecan verici bir şey yapmak (iş ve eğitim gibi rutin yaşam aktivitelerinden uzaklaşmak), kendine meydan okumak ve limitlerini test etmek, yaşamın sonraki adımlarına karar vermek, yetenek ve becerileri geliştirmek, meslek seçimine karar vermek, ve/veya (ebeveynlerden uzaklaşmak gibi) kişisel nedenler (PPMI, 2009, s. 45-48; Lough, McBride ve Sherraden, 2009, s. 13-15).

Gönüllülüğün önemli yararlarından/etkilerinden bazıları olarak sivil değerleri güçlendirmesi, sosyal ve siyasal katılımı arttırması, (PPMI, 2009, s. 57-58), liderlik ve organizasyon becerilerinin ve iletişim ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi (Lough, McBride ve Sherraden, 2009, s. 7), bir topluluğa aidiyet ve sorumluluk hissinin gelişmesi (Nelson, 2005, s. 3) zikredilmektedir. Genel bir ifadeyle, gönüllülüğün, “kişinin insani ve sosyal sermayesini genişlettiği, onları daha olgun, özerk, sosyal ve donanımlı bireylere dönüştürdüğü, ileriki yaşamlarında onları daha hareketli ve emek piyasasında daha şanslı kıldığı” ileri sürülmektedir (PPMI, 2009, s. 59; Gal vd., 2003, s. 26-27).

Gönüllülüğün gönüllüye olduğu kadar yerel topluma da yararları olduğu kabul edilir. Gönüllülüğün emek gücü bağlamında değerlendirilen ekonomik katkısının örneğin ABD ekonomisindeki payının yıllık 2,3 ile 2,9 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir (Lough, McBride ve Sherraden, 2009, s. 7). ABD’nde vatandaşların gönüllü faaliyetlerini desteklemek için harcanan her 1 ABD dolarının geri dönüşünün 1,66 ABD doları olduğu hesaplanmaktadır (Gal vd., 2003, s. 2).⁴ Gönüllü hizmet için harcanan zaman ücretli iş olarak düşünülüp hesaplandığında birçok ülkede çok büyük rakamsal değerlere ulaşmaktadır. İşte bu nedenle gönüllülüğü “görünmeyen güç” (Nelson, 2005, s. 4) olarak adlandırmak da mümkündür.

İster ulusal isterse uluslar arası boyutta olsun gönüllülüğün sıklıkla tartışılan etkilerinden birisi de gönüllü faaliyetlere katılımın kişileri (özellikle gençleri) anti-sosyal davranışlardan koruyup korumadığıdır. Konuyla ilgili çok sayıda araştırmayı inceleyen Wilson ve Musick, gönüllü faaliyetlere katılımın bu bağlamda ortalama bir düzeyde pozitif etkisi olduğu sonucuna erişirler (Wilson ve Musick, 2000, s. 149). Benzer bir çıkarımla gönüllü faaliyetlere katılımın en azından bazı kişilerin fiziksel ve zihinsel sağlığına pozitif bir etkisi olabileceği ancak bunun daha çok topluma yarar sağladığı sonucuna varılmıştır (Ziersch ve Baum, 2004, s. 298).

⁴ Gönüllülüğün Kanada ekonomisine katkısı için bkz. McClintock, 2004, s. 2. (Bu kaynak, gönüllü hizmet faaliyetleri yürüten/yürütmek isteyen kuruluşlar için rehberlik işlevi de görebilir.

Türk Sosyolojisi Bağlamında Gönüllülük

Her ne kadar çoğu zaman Türkiye’de gönüllülük araştırmalarının yeterliliğine vurgu yapılırsa da aslında özellikle son 20 yılda Türkiye’de gönüllülük araştırma ve tartışmaları hem akademik çevrelerde hem akademi-dışı çevrelerde ciddi ilgi gören bir alan olmaya başlamıştır. Bu ilginin en somut göstergelerinden birisi gönüllülüğün Türk üniversitelerindeki yüksek lisans tez çalışmalarında tercih edilen bir araştırma konusu olmasıdır. Özellikle 2000’li yıllarda yoğunlaştığı gözlemlenen bu eğilimi örneklemek bağlamında burada birkaç teze kısaca değinilecek, daha sonra gönüllülük literatürünün Türkiye’de nasıl inşa edildiği incelenecektir.

Türk Akademisinde Gönüllülük

Gönüllülüğün Türk üniversitelerindeki yüksek lisans tez çalışmalarında tercih edilen bir araştırma konusu olmaya başladığını görmek için aşağıdaki tezlere genel bir bakış yeterli olacaktır.

Petek Akman’ın 2008 yılında Boğaziçi Üniversitesi’nde yaptığı “Motivasyonlar, Gönüllü Kimliği ve Topluluk Hissinin Uzun Süreli Gönüllülük Üzerine Etkileri” başlıklı yüksek lisans tezi Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı’ndan (TEGV) 294 gönüllü üzerinde gerçekleştirilen bir nicel araştırma niteliği taşımaktadır. Bu tez çalışmasında organizasyon türünün ve demografik değişkenlerin (cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, istihdam durumu) gönüllü hizmet üzerindeki etkilerini araştıran Akman (2008, s. 85) “topluluk hissinin gönüllülük süresiyle azaldığı ve gönüllü kimliğinin ben-yönelimli motivasyonlarla ilişkili olduğu” sonucuna ulaşmakta ve “Türkiye’de gerçekleştirilecek olan gönüllülük araştırmalarının Türk gönüllü profilini tespit etmenin ötesine geçerek Türk kültürüne özgü değişkenlerin etkilerini incelemeleri gerektiğini” önermektedir.

Günseli Boşgelmez, 2012 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi’nde yaptığı “Sivil Toplum Kuruluşlarında Güven ve Gönüllülük Açısından Sosyal Sermayenin Değerlendirilmesi: Isparta Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinde Isparta ilinde sivil toplum kuruluşu niteliğindeki meslek kuruluşları üyelerinden oluşan bir örneklem grubu üzerinde uyguladığı bir anket aracıyla Isparta’daki sosyal sermaye, güven ve gönüllülük durumlarını araştırmış ve “Isparta’daki meslek kuruluşlarının üyelerinin güven ve gönüllülük düzeylerinin düşük ve kararsızlık seviyesinde olduğu” sonucuna ulaşmıştır.

Mustafa Kaya, 2013 yılında Atılım Üniversitesi’nde yaptığı “Türk Kamu Yönetiminde Gönüllülük ve Afet Yönetimi” başlıklı yüksek lisans tezinde gönüllü kuruluşlar ve gönüllü kuruluşların gelişim sürecine paralel olarak Türkiye’deki afetler ve afet yönetimi süreçlerini incelemiştir. Çalışmada, sahada deneyimli STK’lar ile derinlemesine mülakat yöntemiyle elde edilen veriler

ışığında, Türkiye’de afet yönetiminde gönüllülerden yararlanma oranının dü-şüklüğüne vurgu yapılmakta ve afet yönetiminde gönüllülüğün katkısını ge-liştirme yönünde öneriler sunulmaktadır.

H. Murat Soytürk’ün 2008 yılında Hacettepe Üniversitesi’nde yaptığı “Si-vil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük: Deniz Feneri Derneği Ankara Şubesi Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinde STK’larda gönüllü olarak yer alan bi-reylerin gönüllü çalışmaya yönelme nedenleri, gönüllü hizmette rol oynayan duygu ve düşüncelerin neler olduğu, gönüllü çalışmaların nitelik ve niceliği belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, Deniz Feneri Derneği Ankara Şubesi’n-de sosyal inceleme gönüllüsü olarak gönüllü çalışmalara katılan 70 kişi ile yapılan nitel araştırma verilerinden yola çıkılarak “sivil toplumda gönüllülü-ğün, sosyal hizmet sunumunda profesyonellik ve hak kavramlarını arka plan-da bırakarak toplumsal adaletsizliğin artmasında etkisinin olabileceği ve bunu pekiştirebileceği” sonucuna ulaşılmaktadır.

Menekşe Polatcan Serbest’in 2003 yılında İstanbul Üniversitesi’nde yaptı-ğı “Kurumsal Gönüllülük ve İnsan Kaynakları Yönetimi İlişkisi” başlıklı yük-sek lisans tezinde Türkiye’de kurumsal gönüllülüğün tarihi gelişimi incelen-dikten sonra kurumsal gönüllülüğün insan kaynakları yönetimi ile ilişkileri tartışılmakta ve gönüllülük fikrinin “toplumsal sorunlara çözüm üretebilecek potansiyeli kendinde taşıdığı” ileri sürülmektedir.

Esra Dabağcı, 2011 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nde yaptığı “*Not to Criticize; But to Change: How A NGO in Turkey Constructs Boundaries Between Politics and Volunteerism (Eleştirmek İçin Değil; Değiştirmek İçin: Türkiye’de Bir STK’nın “Siyaset” ve “Gönüllülük” Ayrımını Üretme Süreci Üzerine)*” başlıklı yüksek lisans tezinde, Türkiye’de eğitim alanında faaliyet gösteren bir Sivil Toplum Kuruluşunda gönüllü olarak çalışan insanlarla et-nografik bir araştırma gerçekleştirmiş, “siyasetin ve gönüllülüğün nasıl tanım-landığını ve bireylerin önceden devlete ait olarak görülen görevlere karşı ken-dilerini nasıl sorumlu” kıldıklarını tartışmıştır.

Kısaca değinilen bu tezler göstermektedir ki çeşitli bağlam ve boyutlarıyla gönüllülük özellikle genç araştırmacıların gündemlerinde yer elde etmekte ve akademik gelişim potansiyeli göstermektedir. Bu tespitten sonra gönüllülü-ğün inşa ediliş süreçlerine daha yakından bakış uygun olacaktır.

Gönüllülüğün Altın Tepside Takdimi

Türkiye’de gönüllülük literatürünün ilk göze çarpan özelliği, gönüllülü-ğün, altın tepside takdimi, diğer bir deyişle çağın normu olarak sunulmasıdır. Buna göre, modern birey gönüllü bireydir, modern toplum gönüllülük oran-ları yüksek toplumdur. Gönüllülük, sadece “bir medeniyet göstergesi olarak; maddi ve manevi gücün, birlik ve beraberliğin sembolü” değil, aynı zamanda

evrenseldir de (Fazlıoğlu, 2013, s. 69, 74). Dolayısıyla gönüllülüğün gerekliliği tartışma dışıdır.

Gönüllülüğün, çağın normu olduğu fikri birkaç değişik argümanla sunulur. Bunlardan birisi gönüllülüğün kalkınmaya katkısıdır. Gönüllülük (ve yurttaş katılımı) “kalkınmanın ayrılmaz bir parçası” olmakla kalmaz, aynı zamanda “bütün vatandaşlar için değişimin öznesi olma ve böylesi bir dönüşüm anlamı bir biçimde katkı sağlamanın [da] yolunu ortaya koymaktadır” (Malhotra 2013, s. 7). Dayanışma, bağlılık ve katılım gibi fikirlerden esinlendiği kabul edilen gönüllülüğün “hem toplumların hem de bireylerin refahına katkı sağladığı” vurgulanır (UNV, Türkiye & GSM, 2013, s. 12). Aydınligil de (2013, s. 32) gönüllülük ile kalkınma arasında karşılıklı bir ilişkiden söz eder: “Gönüllülük, kalkınma süreçlerine doğrudan katkıda bulunan ve karşılığında bu süreçlerden etkilenen toplumsal bir olgudur”.

Türk toplumunun bazı demografik özellikleri de gönüllülüğün önemini ve yararlarını sergilemede kullanılabilir. “Ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 12’sinin engelli olduğu, eğitim düzeyinin düşük olduğu ve yaşlı, bakıma muhtaç sayısının her geçen gün arttığı Türkiye’de, gönüllülüğün önemi her geçen gün artmaktadır” diyen Sözmen tam da bunu yapmaktadır (Sözmen, 2013, s. 75).

Gönüllülük faaliyetlerinin birçoğunun aslında devlet eliyle/tarafından yapılması gereken faaliyetler olduğu ileri sürülebilir. Ancak gönüllülük savunucuları buna çoğu durumda “yüksek maliyet” doğuracağı savıyla itiraz etmekte ve gönüllülüğü gerekçelendirmeye çalışmaktadırlar. Örneğin Aydınligil (2013, s. 36) bu bağlamda şunları söylemektedir:

Gönüllülük kapsamında yapılan faaliyetlerin çoğu devlet eliyle yapıldığında çok daha maliyetli olabilir. Dolayısıyla, gönüllü olarak yapılan işlerin maliyeti düşük olurken sağladığı sosyal veya ekonomik ve insani kalkınma hedeflerine yaptığı katkı yüksek olabilmektedir. Örneğin, son yıllarda cinsiyet eşitliği, kadın hakları ve çevre koruma konularında STK ve gönüllülerin başardığı çalışmaların çoğu, aslında devletin görevleri dâhilinde olan fakat devlet tarafından yapılması durumunda oldukça maliyetli olacak çalışmalardır.

Türkiye’de gönüllülük söyleminin çok önemli bir başka argümanı, gönüllülüğün sivil toplumun, insan haklarının ve demokrasinin de temeli olduğu kanaatidir. Buna göre, gönüllülüğün çoğalması sivil toplumun gelişimiyle eşanlıdır. “Sivil toplumun gelişmesi demokrasinin gelişmesidir” (Betil, 2013, s. 17). Türkiye’yi “hala kendi özgün toplumsal yapısıyla ve inişli çıkışlı demokrasi tarihiyle birçok insan hakkı ihlalinin yaşandığı bir ülke” olarak tasvir eden Kapusuz’a göre de Türkiye’nin bu durumu “gönüllülüğün insan hak-

larının hayata geçmesi ve korunması bakımından gereğini ortaya koy[maktadır]” (Kapusuz, 2013, s. 84).

Gönüllülük ve Gençlik

Gönüllülüğü “temellendirmenin” ve onun gerekliliğini “kanıtlamanın” bir başka yolu da onun özellikle gençler açısından ne kadar olumlu işlevleri ve önemi olduğunu göstermektir. Örneğin gönüllülüğün gençlere “gelecekteki iş ve kariyer yaşamlarında kullanabilecekleri bilgi ve beceriler kazandırdığı ve onların öz-güvenlerini güçlendirdiği” (Bjälensjö, 2010, s. 26) ileri sürülür. Bağcı (2013) ise gönüllülüğün gençler açısından işlevleri hususunda daha geniş kapsamlı bir liste sunar:

Gençler için gönüllülük iyi bir öğrenme yöntemidir. Bireyler gönüllü faaliyetler yoluyla kişisel özelliklerini güçlendirip geliştirirken, aynı zamanda yeni beceriler edinir ve hatta kendi içlerindeki yeni yetenekleri keşfederler. Gönüllülük yoluyla elde edilen beceri ve yetkinlikler, gençlerin mesleki gelişimine de katkıda bulunabilir. Örneğin, sosyal ilişkilerin geliştirilmesi, özgüveninin artması, toplum içerisindeki farklı sosyal konularda bilgi sahibi olması, yardım toplama, proje uygulama, çeşitli paydaşlarla ilgilenme gibi faaliyetlerin her biri, bireyin profesyonel kapasitesini olumlu yönde etkileyerek iş bulmasını kolaylaştıracaktır (Bağcı, 2013, s. 48)

Gönüllülüğün hem gençler (ve çocuklar) hem de yetişkinler üzerinde yarattığı iddia edilen “çok pozitif etkilerin” gönüllü kuruluşların kendi deneyimleri çerçevesinde de temellendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Örneğin Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfının (Tegv) çalışmalarına katılan Tegv çocuklarının “daha mutlu”, “derslerinin daha iyi”, “kendileri hakkında daha bilinçli”, “kendilerine daha fazla güvenen”, “daha hoşgörülü ve takım oyununa daha açık”, “daha fazla öğrenme becerisine ve sorumluluğa sahip”, “arkadaşlığa daha fazla, zenginliğe daha az önem veren” çocuklar oldukları ileri sürülmektedir (Akalp, 2013, s. 56-57). Benzer şekilde Tegv gönüllülerinin de “daha mutlu”, “anomi duygusu daha düşük”, “genelleştirilmiş güven duygusunun daha yüksek” bireyler olduğu iddia⁵ edilmektedir (Akalp, 2013, s. 57-58).

Dolayısıyla, gönüllülüğün sıklıkla gençlik hizmetleri (youth work) ile doğrudan ilişkilendirildiğini gözlemlemek şaşırtıcı olmayacaktır. Daha önemlisi, gençlik hizmetleri bağlamında gönüllü kuruluşlar ile devlet kuruluşları arasında gönüllü kuruluşlar lehine bir kıyaslamaya da gidilmektedir. Örneğin, “Türkiye’de, gençlerin problemleri ve gereksinimleri hususunda gençlik hizmetlerinin sivil aktörlerinin devlet otoritelerinden çok daha fazla bilgili oldukları, ... gönüllülüğün ve formal olmayan eğitimin, NGO (hükümet dışı kuruluşlar) ve gençlik organizasyonları tarafından değişik çalışma stilleri, hedef grupları

⁵ Tabii tüm bu pozitif etkilerin nasıl ölçümlendiği merak konusudur.

ve aktiviteler yoluyla sivil toplumda geliştiği” ileri sürülür (Göksel, 2008, s. 41). Nitekim, bu yaklaşıma göre, gençlerin politikaya ve politikacılara karşı kuşkulu ve güvensiz bakmalarına karşılık, “onların ümitlerini sivil topluma ve gönüllülüğe yönelttikleri” (Göksel, 2008, s. 41) çeşitli verilerle desteklenmeye çalışılmaktadır.

Bir yandan Türk gençliğinin STK'lara üyelik oranının sadece % 4 olduğu sıklıkla belirtilirken (Oktay vd. 2010, s. 17), bu gençliğin devlet ve politikadan daha çok sivil toplum ve gönüllülüğe ümit bağladığının ileri sürülmesi, gönüllülüğü yüceltmek için aklı zorlayan iddialara başvurmadan kaçınılmadığının da bir göstergesidir.

İsveç ve Türk gençlik politikalarını tartışan bir çalışmada bir toplumun iyi bir gençlik politikası gerçekleştirmesi bağlamında gençler arasında gönüllü hizmet esas görülmektedir. Buna göre, gençler arasında gönüllü hizmetin yaygınlaştırılması “demokratik değerler duyarlılığının gelişmesi için hayatidir” (Bjalesjö, 2010, s. 26). Benzer görüşler “toplumda gönüllülük oranının artışına ihtiyaç vardır. Özellikle genç nüfusun üniversiteler aracılığıyla gönüllü çalışmalara kanalize edilmesi bu açıdan da yerinde olacaktır” diyen Yıldırım ve Yıldırım (2007, s. 2) tarafından da savunulmaktadır. Ayrıca Betil (2013, s. 17) de aynı söylemi dillendirir: “Gönüllü katılımını çoğaltacak ve sivil toplumu geliştirecek olan bu yeni anlayışı uygulayabilecek kesim genç kuşaktır. Sivil toplumun gelişmesi demokrasinin gelişmesidir. Bu nedenle gençlere bu fırsatın tanınması geleceğin Türkiye'sine çok önemli katkı yapacaktır”.

Modern Gönüllülük

Ancak dikkat etmek gerekir ki gönüllülük söyleminin inşasında yüceltilen gönüllülük modern yani profesyonel/kurumsal/örgütlü gönüllülüktür. Türkiye'de yeni olan işte bu tür gönüllülüktür. Geleneksel/bireysel gönüllülük Türk toplumunda zaten öteden beri vardı:

Gönüllülük Türk toplumunca geleneksel olarak değer verilse de yıllarca bireysel düzeyde kalmıştır. Temel gönüllü hizmet türleri şunlar olagelmiştir: Yoksullara mali yardım, evsizlere barınma, okullara, camilere ve vakıflara bağış, kırsal yolların, camilerin, okulların ve sağlık merkezlerinin inşasına ve bakımına emek katkısı. Ek olarak, ekim ve biçim dönemlerinde işlerin tamamlanmasında birbirine yardım da kırsal halk arasındaki ana işbirliği formu olagelmiştir⁶ (Boz ve Palaz, 2007, s. 644).

Dikkat edilirse geleneksel Türk toplumunda zaten var olduğu kabul edilen geleneksel gönüllülük küçümsenen, tepeden bakılan bir gönüllülüktür. Geleneksel gönüllülük hemen her toplumun geçmişinde gözlemlenebilir, ama

⁶ Esasen burada geleneksel gönüllülüğe verilen son örnek köylüler arasında yaygın olan imecedir ve imecenin bir gönüllülük örneği sayılıp sayılmayacağı kuşku konusudur; çünkü imeceye katılanların kendileri ve aileleri de imece sürecinden yarar elde ederler.

modern toplumun ayırt edici vasfı olamaz. Bunun yerine, kurumsal/örgütsel bir yapıya sahip olan gönüllülük modern toplumları betimleyebilir. Nitekim, gönüllülüğün Türkiye’de “oldukça dar bir kapsamda” anlaşıldığını dile getiren Aydınligil zihinlere hakim olan bu geleneksel gönüllülükten memnuniyetsizliğini dile getirir ve modern gönüllülüğün “kurumsal ve örgütlü bir yapısının bulunması gerek[tiği]” fikrini savunur (Aydınligil, 2013, s. 33-34). Boz ve Palaz (2007, s. 644) da “modern bir toplumda, gönüllü katkılardan maksimum faydayı elde etme becerisi, gönüllülerin tespit edileceği, seçileceği, hazırlanacağı, eğitileceği, tanınma sağlanacağı, değerlendirileceği ve rehberlik edileceği profesyonel kuruluşları gerektirir” derken, Aydınligil ile aynı kaygı ve görüşü paylaşırlar.

Bu konuda yazarlarca adeta sihirli bir değnek gibi altın tepside sunulan modern gönüllülük, doğal olarak bir an evvel geliştirmemiz, teşvik etmemiz, ilgili yasal düzenlemeleri halletmemiz gereken bir reçete olarak sunulacaktır. “Gönüllülük bir politika önceliği olup, toplumun farklı kesimlerine hitap edecek biçimde geliştirilmeli ve gönüllülüğün ülkemizde insan gelişimi için önemli bir araç olarak tanınırlığı desteklenmelidir” (Aydınligil, 2013, s. 38).

Türkiye’de Gönüllülüğün “Yetersizliği”

Türkiye’de gönüllülük üzerine yapılan hemen hemen tüm çalışmalar bu olgunun Türkiye’de yeni olduğuna ve Türkiye’de gönüllülüğün yetersizliğine hatta geri-kalmışlığına vurgu yapar. Örneğin, Yıldırım ve Yıldırım (2007, s.1), “Batı ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye Sivil Toplumunun gönüllülük açısından daha az gelişmiş olduğu düşünülebilir. Gönüllülük ile ilgili çok fazla profesyonel organizasyon bulunmadığı ve gerekli derecede araştırma yapılmadığı için Türkiye’deki gönüllülük yıllarca çok fazla gelişmemiş ve kişisel çaba düzeyinde kalmıştır” yargısında bulunmaktadır. Rose ve Ozcan (2007, s. 43) da Avrupa Birliği ülkelerinde nüfusun ortalama % 45’inin en az bir gönüllü kuruluşa üyeliği bulunurken, Türkiye’de sadece % 9’luk bir nüfusun herhangi bir gönüllü kuruluşa üye olduğunu vurgular. Onlara göre sadece gönüllü kuruluşlara üyelik değil, sendika üyeliği de Türkiye’de çok düşüktür. Benzer istatistikler ve çıkarımlar konuyla ilgili hemen her kaynakta zikredilir. Örneğin Betil (2013, s. 16) “Toplumun sadece yaklaşık yüzde 12’si sivil girişimlere katılmaktadır. ... Gelişmiş demokrasilerde sivil girişimlere toplumsal katılım oranlarının yüzde 25 - yüzde 56 aralığında olduğuna bakınca, Türkiye’nin bu alanda ne kadar geri kaldığı ortadadır” diyerek aynı yolu izlemektedir.⁷

⁷ Gönüllü kuruluşlara üyelik oranları hususunda farklı yıllarda farklı kuruluşlarca yapılan araştırmalara atıfla ilgili literatürde çok farklı istatistiksel rakamlar telaffuz edilmektedir. Örneğin Bağcı (2013, s. 49) da 15-27 yaş arası gençler arasında STK üyeliğinin 1999 yılında yüzde 8, 2003 yılında yüzde 4, 2006 yılında ise yüzde 6 düzeyinde olduğunu bildirmektedir.

Benzer şekilde Birleşmiş Milletler Gönüllülük Programı Türkiye ve Gençlik Servisleri Merkezinin birlikte hazırladığı bir yayında (UNV, Türkiye & GSM, 2013, s. 12) da Türk toplumunun geleneksel olarak gönüllülüğe değer vermiş olsa bile, “gönüllülüğün bir topluma sağladığı potansiyel katkıları tam olarak fark edip kullanmayı henüz tam anlamıyla başaramamış” olduğu ileri sürülür. Dolayısıyla reçete bellidir: “İlk adım olarak, *kalkınmanın bir aracı olarak gönüllülüğün* düzgün bir şekilde anlaşılması ve gerekli değerlerin verilmesi şarttır” (UNV, Türkiye & GSM, 2013, s. 12, italikler eklenmiştir).

İlgili literatürün beslendiği yabancı kaynaklar da Türkiye’deki gönüllülüğün azlığını vurgulamaya özen gösterir. Nitekim Avrupa’da gönüllü katılım ve gönüllülüğün karakteristikleri üzerinde karşılaştırmalar yapan bir çalışma (Pires, Prouteau ve Boguslawa, 2010:3-6) gönüllülük oranları bakımından ülkeleri üç kategoriye ayırmakta ve Türkiye’yi gönüllülük oranının %25’in altında olduğu en düşük kategoriye yerleştirmektedir. Bu kategorilendirmeye göre Türkiye (% 6.4) ve Rusya Federasyonu (% 7.9) en düşük gönüllülük oranlarına sahip ülkeler olarak belirirken, İsveç (% 56.4) en yüksek orana sahip ülke olarak zirvede yer alır. İlginç olan şu ki, Türkiye - sosyalist bir geçmişe sahip olmamasına rağmen –büyük çoğunluğu eski sosyalist ülkelerden oluşan en düşük gönüllülük oranı kategorisinde yer almaktadır. Aynı kategoride yer alan İberyan ülkeler de geçmişte diktatörlüklerin yaşandığı ülkeler olarak anılmaktadır. Dolayısıyla, buradaki açıklama modeline göre geçmişte sosyalist rejimlerin ve diktatörlüklerin yaşandığı ülkelerde – bu arada Türkiye’de de - gönüllülüğe elverişli bir ortam gelişmemektedir. Öte yandan, en yüksek gönüllülük oranlarına sahip olan Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinde, örneğin Finlandiya’da, “Hıristiyan gönüllülüğünün aktif vatandaşlığı ve katılımı desteklemedeki rolü”ne dikkat çekilmektedir (Grönlund ve Yeung 2006’dan akt. Pires, Prouteau ve Boguslawa, 2010, s. 6).

Türkiye’de gönüllülüğün yetersizliğine o kadar sık ve ısrarlı vurgu yapılır ki, devlet kurumları da buna karşı kayıtsız kalamaz. En azından gönüllülükle ilgili istatistiksel verilerde bir artış yaratma gereği duyulur. Bu bağlamda çeşitli resmi kurumların gönüllülük projeleri başlattığı görülecektir. Örneğin, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2012 yılı içinde Türkiye genelinde “Toplum Kalkınmasında Gönül Elçileri Projesi” adı altında bir projenin devreye sokulduğu bile görülmektedir. “Topumda gönüllülük kavramına yönelik farkındalığın geliştirilmesi, toplumsal kalkınmaya katkı sağlayacak gönüllü sayısının artırılması, insan kaynağı ihtiyacının güçlendirilmesi ve gönüllü çalışmanın yaygınlaştırılması amacıyla” başlatıldığı (Fazlıoğlu, 2013, s. 72) ileri sürülen bu proje tüm il ve ilçelerde özellikle vali/kaymakam eşleri nezaretinde

yürütülmüş ve binlerce kişiye gönüllülük formları doldurulmuştur⁸. Bu yön-
deki bir başka adım da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Yüksek Öğretim
Kurulu Başkanlığı arasında imzalanan “İşbirliği Protokolü” gereğince Üniver-
sitelerde “Topluma Hizmet Uygulamaları ve Sosyal Sorumluluk Projesi” der-
sinin teorik ve uygulamalı olarak verilmeye başlanmasıdır.

Tüm bu çabalara rağmen Türkiye’de gönüllülüğe ilişkin rakamların “geliş-
miş” ülkelerin çok gerisinde kaldığı ısrarla vurgulandığı gibi, mevcut gönüllü-
lük faaliyetlerinin niteliklerinin de problematize edildiği görülmektedir.

Türkiye’de Gönüllülüğün Yönelimleri

Yukarıda değinildiği üzere Pires, Prouteau ve Boguslawo gönüllülük oran-
ları bağlamında Türkiye’deki gönüllülüğü sosyalist ülkelerle aynı eğilim içinde
değerlendirirken, Boz ve Palaz (2007) gönüllülük motivasyonları bağlamın-
da Türkiye’yi İsrail ile aynı eğilim içinde değerlendirmektedirler. Araştırmala-
rındaki özgecilik (altruizm) ile ilgili bulguların “ABD’dekinden farklı ama İsr-
rail ile benzer” olduğuna dikkat çeken Boz ve Palaz (2007, s. 658), “bu farkın
Batılı ve Doğulu toplumlar arasındaki ekonomik ve kültürel farklılıklardan
kaynaklanabileceğini” ileri sürerler.

Türkiye (ve eski sosyalist ülkeler) sadece en düşük gönüllülük oranıyla de-
ğil, aynı zamanda en yaygın gönüllülük tipiyle de diğerlerinden ayrılmaktadır.
Pires, Prouteau ve Boguslawo’nun karşılaştırmalı araştırmasına göre, sivil top-
lumun ve demokratik katılımın güçlü olduğu Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerin-
de en yaygın gönüllülük tipi sosyal gönüllülük iken, Türkiye’de (ve eski sosya-
list ülkelerde) bunun mesleki-politik gönüllülük olduğu, bu durumun da bu
toplumlarda “sivil toplum kuruluşlarının ciddi derecede zayıflığını” gösterdiği
ileri sürülmektedir (Pires, Prouteau ve Boguslawo, 2010, s. 8).

Yeğen vd. (2010)’nin araştırması ise yukarıdakinden biraz farklı bir du-
rum tespit ediyor görünmektedir. Türkiye’de en az rastlanan Gönüllü Kuru-
luş türünün %3.5 oranı ile Savunucu Kuruluşlar olduğu bulgusuna ulaşan
bu araştırmaya göre, “bu durum Türkiye’de Gönüllü Kuruluş sayısının ve bu
kuruluşlara üyeliğin Avrupa ülkeleri ve ABD’ye oranla oldukça düşük dü-
zeylerde seyretmesinin yanındaki diğer bir zafiyettir. Bu durum, Türkiye sivil
toplumunun politika oluşturma süreçlerine dahil olmadığına ve karar alma
süreçlerinde etkisiz olduğuna işaret etmektedir” (Yeğen vd. 2010, s. 206). Gö-
rülüyor ki en yaygın gönüllülüğün türü konusunda farklılaşsa da Yeğen vd. de
Türkiye’deki gönüllülüğün zayıf bir sivil topluma işaret ettiği hususunda Pires,
Prouteau ve Boguslawo ile aynı kanaate ulaşmaktadırlar.

⁸ Ancak bu formları dolduran binlerce kişinin gerçekte hangi gönüllülük faaliyetlerine katıldıkları ciddi soru konusudur.

Savunuculuk misyonu üstlenen gönüllü kuruluşların oranındaki azlığa karşın, Türkiye toplumunun “sivil faaliyet olarak ağırlıkla ‘hayır’ işlemeye, ‘bağış’ yapmaya ‘burs’ vermeye, çocuk ‘okutmaya’ itibar etmekte, zamanı da ya sosyalleşme ihtiyaçlarını gidererek ya da iktisadi ve/veya hukuki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelerek” değerlendirdiği tespiti yapılmaktadır (Yeğen vd. 2010, s. 207).

Boz ve Palaz (2007, s. 658) da Balıkesir ve Kahramanmaraş’ta Toplum Gönüllüleri (TOG) topluluklarına üye 175 öğrenciden oluşan bir örneklem üzerinde Likert skalası kullanarak gerçekleştirdikleri nicel bir araştırmada gençleri gönüllü çalışmalara yönelten en önemli motivasyonun altruizm (“insanlara yardım”) olduğu sonucuna ulaşırlar.

Türkiye’de Gönüllülüğün “Yetersizliğinin” ve Yönelimlerinin Nedenleri

Türkiye’de gönüllülüğün bu kadar yetersiz ve düşük olduğu teslim edildikten sonra elbette bunun neden böyle olduğuna da bir açıklama getirmek gerekmektedir. Kuşkusuz ilk akla gelen Türkiye’deki hakim kültür olacaktır. Nitekim bu tür açıklama çabalarının oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin Betil’e göre, “Türkiye, aileden başlayan baskıcı tutumlarla ve toplumun kültürel yapısı ve gelenekleri ile ‘sivil toplum’ anlayışından oldukça uzak toplumlardan biridir. Merkezi devletin gücü; toplumu, yurttaşları ilgilendiren hemen her alanın merkezden yapılandırılma anlayışı ve merkezden yönetilme eğilimi, yıllar boyunca sivil toplumun güçlenmesini engellemiştir” (Betil, 2013, s. 16).

Boz ve Palaz’a göre de kültür, özellikle İslami kültür, Türkiye’deki gönüllülük yönelimlerinde en etkili faktördür. Onlara göre;

Türk toplumu 1923’de modern Türkiye’nin kurulmasından beri Doğu’dan Batı’ya bir geçiş yaşıyor olsa da hala başkalarına gönüllü hizmet sağlama da altruizmin birey için daha yüksek bir değer taşıyabileceği Doğulu toplumların etkisini taşımaya devam etmektedir. Bireyleri altruistik nedenlerle gönüllü hizmetlere sevk eden ana faktörlerden birisi İslami kültürle ilişkilendirilebilir ki bu kültür Türkiye’de birçok insanın düşünme biçimini ve yaşam tarzını etkilemektedir. Türkiye Medeni Hukuka ve Avrupa’dan adapte edilen diğer tüm yasa ve düzenlemelere sahip olmasına ve seküler bir devlet olmasına rağmen Türk halkının insani ilişkilerinde ve yaşam tarzında din hala derin bir etkiye sahiptir (Boz ve Palaz, 2007, s. 658-59).

Bu açıklamalardan anlaşılan o ki İslamiyet inananlarını özgeci nedenlerle gönüllü hizmetlere yönelten bir dindir. Her ne kadar Boz ve Palaz bu soruyu sorma gereği duymasalar da diğer dinlerin hangi motivasyonlarla inananlarını gönüllülüğe sevk ettiği sorusunu sormak yerinde olacaktır. Çünkü Türk

gençlerinin gönüllülük motivasyonlarını ABD ile karşılaştıran Boz ve Palaz ya ABD'deki dinin (Hıristiyanlık) İslamiyet'ten farklı motivasyonlarla insanları gönüllülüğe sevk ettiğini varsayıyorlar ya da Türk halkının ABD halkından daha dindar olduğunu varsayıyorlar ki her iki varsayım da ampirik temelden yoksundur.

Yoksulluk da Türkiye'de gönüllülüğün yetersizliğini açıklamada kullanılacak bir araç olabilir. Ancak ilgili literatür buna pek de fazla meyilememektedir. Aksine, "Dünyanın en büyük sivil toplum kuruluşunun Bangladeş'te, BRAC isimli kuruluş olması,, sivil toplumun gelişmesi ve büyümesi için ekonomik gelişimin bir "ön koşul" olmadığını göstermektedir. Kaldı ki Türkiye dünyanın 17. büyük ekonomisi olmasına rağmen sivil toplum alanında oldukça gerilerde kalmıştır" (Betil, 2013, s. 16).

Böylece Türkiye'de gönüllülük oranlarının düşük olmasının da gönüllülük eğilimlerinin geleneksel çizgide seyretmesinin de başlıca sorumlusunun Türkiye'deki dini ve siyasi kültür olduğu fikri genel olarak paylaşılmaktadır. Bu da toplumsal sorunların kaynağı söz konusu olduğunda Türk sosyolojisinin sıklıkla başvurduğu kolaycı bir çıkarsamadır.

Tartışma

Gönüllülük üzerine mevcut Türkçe literatürün gönüllülük söylemini inşa ediş biçiminden çıkartılabilecek temel sonuçlar basit bir dille beş noktada özetlenebilir.

1) Modern (kurumsal/örgütsel) gönüllülük, modern birey ve toplumun temel vasıflarından birisidir. Gönüllülük "her topluma lazım" çok yararlı bir şeydir.

2) Türk toplumu, modern gönüllülük bağlamında sınıfta kalmıştır. Bununla ilgili istatistiksel veriler "gelişmiş" toplumların çok gerisindedir.

3) Türk toplumundaki gönüllülük eğilimleri niteliksel olarak da "gelişmiş" toplumlardaki eğilimlerin gerisindedir.

4) Türkiye'de gönüllülüğün nicel ve nitel eğilimlerinin "gelişmiş" toplumlara oranla geri ve yetersiz olmasının ana nedeni dini kültür ve siyasi yapıdır.

5) Türkiye'de modern gönüllülüğün nicel ve nitel olarak geliştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması acil ve öncelikli bir ihtiyaçtır.

Türk sosyolojisi bu söylemin büyük bir kısmına itiraz etmek ve yeni bir perspektif sunmak göreviyle karşı karşıyadır. Bu itiraz için birçok kuramsal ve pratik neden mevcuttur. Birkaç neden aşağıda ele alınacaktır.

Değer-Yüklü Bir Alan Olarak Gönüllülük

Öncelikle, gönüllülüğün bireylere ve topluma elbette bir takım faydaları olabilir ama onu modernliğin temel ölçütlerinden birisi kılmayı zorunlu

kılan bir neden yoktur. Gönüllülüğün (savunuculuk hariç), esasen devletin dolduramadığı ya da doldurmak istemediği boşlukları bireylerin ve toplumun doldurma çabasından başka bir şey olmadığını akılda tutmak gerekir. Nitekim “gelişmiş ülkeler” arasında da devletin gönüllülüğe bakış ve tutumları bakımından çok ciddi farklılıklar bulunduğunu, Anglo-Sakson ülkelerde gönüllülüğü şiddetle desteklemek bir devlet politikası iken Fransa gibi ülkelerde bunun çok daha cılız bir eğilim olduğunu hatırlamak gereklidir.

İkinci olarak, gönüllülük türlerini hiyerarşik bir değerlendirmeye tabi tutmanın, geleneksel gönüllülüğü küçümseyip kurumsal/örgütsel gönüllülüğü yüceltmenin tamamen olmasa da önemli bazı ideolojik ve politik kaygılara dayandığını belirtmek gerekir. Bu eğilimin Batı düşünce yapısındaki Avrupa-merkezilik (*Eurocentrism*) geleneğinin yeni bir versiyonu olduğuna dikkat edilmelidir. Batı, din, kent, ekonomi, aile, eğlence vb. kurumlar bakımından nasıl kendi uygulamalarını merkeze koyup onları modernliğin ölçütleri yapıyor ve Batı-dışı toplumlarda bu kurumların karşılığı olan kurumlara “geleneksel”, “modern-öncesi” gibi etiketler yakıştırıyorsa gönüllülük türleri ve eğilimleri için de aynı şeyi yapmaktadır. Ayrıca, Batı için gönüllülüğü modern birey ve toplumların temel ölçütlerinden birisi haline getirmenin hayati çıkarları açısından bir başka önemi de kurumsal/örgütsel gönüllülük üzerinden Batı-dışı toplumlara sızma arzusu ve pratikleridir.⁹ Her ne kadar salt bu arzu ve pratiklere indirgenmesi doğru olmasa da örneğin çevrecilik ve kadın hakları odaklı kurumsal/örgütsel gönüllülük faaliyetlerinin Batı’ya bu olanakları sağladığı ileri sürülebilir.

Kusurlu Bir Karşılaştırma Alanı Olarak Gönüllülük

Üçüncü olarak, daha önce de değinildiği gibi gönüllü faaliyetlere katılımında birçok farklı motivasyonlar mevcut olsa da genel olarak ya özgeci nedenler ya da bir takım bireysel çıkar beklentileri (seyahat etme, dil öğrenme, tecrübe edinme, sosyal ağbağ oluşturma vb.) en yaygın motivasyonlardır. Türk toplumunun özgeci nedenlerle de olsa bireysel çıkar beklentileri nedenleriyle de olsa gönüllülük bağlamında Batı toplumlarından daha geride olduğunu düşünmek gerçekçi değildir. Türk toplumunu oluşturan bireylerin seküler ya da dini değerlere sahip olma, özgeci motivasyonlarla hareket etme ya da bireysel çıkar fırsatlarını kollama bakımlarından diğer toplumlardan bir eksikliği ya

⁹ Batı müdahalesinin zamana yayılmışlığına ve örtüklüğüne işaret etmesi nedeniyle “sızma” kelimesini özellikle kullanmaktayım. Bir yere veya bir şeyin içine sızmak, kamufle olmak, gizlice, fark ettirmeden, gerçek niyeti belli etmeden bir yere girmek anlamındadır. İlgili yerde tam da bunu ifade etmeme yardımcı olduğu için “sızma” kelimesini tercih etmekteyim. Nitekim Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde “sızmak” kelimesi tanımlanırken bu anlamlara vurgu yapılmaktadır: “İnce aralıklardan veya gözeneklerden az miktarda ve belli olmadan yavaş yavaş akmak, çıkmak”, “Herhangi bir topluluğu, bir örgütü yolundan saptırmak için gizlice arasına girmek”, “Gizlice, haber vermeden gitmek, sıvışmak”, “Düşman mevzileri arasına gizlice girmek ve ilerlemek”.

da istisnai bir durumunun olduğunu düşünmeyi gerektiren bir neden bulmak çok zordur. O halde Türk toplumunda gönüllülüğün “yetersiz” olduğunu ileri sürenler bir yerde ciddi bir hata yapıyor olsa gerektirler. Buradaki yetersizliğin kurumsal/örgütsel gönüllülükle ilgili olduğu itirazı yöneltile bile söz konusu ciddi hata yine bertaraf olmayacaktır. Çünkü, aşağıda açıklanacağı üzere, mevcut araştırma verileri Türkiye’de kurumsal/örgütsel niteliği olan ama “kayıt-dışı” kalan gönüllülük türünü kapsayamamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’deki gönüllülük araştırmaları Batıdaki benzerlerinden farklı olarak kurumsal/örgütsel gönüllülük bağlamında dahi tam veriyi toplayamadığı için baştan kusurlu bir karşılaştırma yapmaktadırlar.

Türkiye’de Gönüllülük İçin Anahtar Bir Kavram: “Kayıt-Dışı Gönüllülük”

Hemen belirtmek gerek ki, “kayıt-dışı gönüllülük”ten kasıt, insanların gündelik yaşamlarında arkadaşları, yakınları, komşuları ile etkileşimleri sürecinde gerçekleştirdikleri enformel gönüllülük değildir. Bu kavram, ilk kez bu makalede, Türkiye dahil özellikle Müslüman toplumlarda varlığını gösteren dini cemaat ve tarikat ağbağlarında (network) gerçekleştirilen gönüllülüğü ifade için önerilmektedir¹⁰. Bu yönüyle kavram, açıklanmayı gerektirmektedir.

Dini cemaat ve tarikat ağbağlarındaki gönüllülük anlamında “kayıt-dışı gönüllülük”, ilk bakışta literatürde sıklıkla karşılaşılan “dini gönüllülük”, “inanç temelli gönüllülük” gibi kavramların zaten var olduğu itirazıyla karşılaşacaktır. Ancak özellikle Hıristiyan (çoğunlukla Batılı) toplumlarda gözlemlenen “dini gönüllülük”, “inanç temelli gönüllülük” gibi kavramlar Müslüman ülkelerdeki cemaat ve tarikat ağbağlarındaki gönüllülük faaliyetlerini en azından istatistiksel veriler bağlamında karşılamamaktadır. Çünkü Hıristiyan (çoğunlukla Batılı) toplumlardaki dini gönüllülük kilise temellidir ve kayıt altındadır. Kiliseler tıpkı dernekler gibi çalışmaktadırlar. Her mümin Hıristiyan bir kiliseye üyedir ve düzenli aidatlar ödemektedir. Bu temel özelliğiyle, kiliseler çerçevesinde gerçekleştirilen gönüllü faaliyetler tıpkı derneklerde gerçekleştirilen gönüllü faaliyetler gibi kayıt altındadır ve bu nedenle ölçümlenebilir bir durumdadır. Diğer bir deyişle, Hıristiyan (çoğunlukla Batılı) toplumlardaki dini gönüllülük, kolaylıkla gönüllülük araştırmalarının kapsamı altına girebilme ve istatistiksel verilere dönüşebilmektedir.

Ancak Türkiye’nin de aralarında bulunduğu Müslüman toplumlardaki cemaat ve tarikat ağbağlarının durumu tamamen farklıdır. Bu toplumlardaki

¹⁰ Burada önerilen “kayıt-dışı gönüllülük” kavramının sadece cemaat ve tarikatları değil, bazı marjinal ideolojik grupları ve terör örgütlerini de kapsayabileceği düşünülebilir. Ancak toplumsal ve tarihsel bir temele sahip olmaları bakımından cemaat ve tarikatları diğerlerinden ayırt etmek gerekir. Ayrıca, cemaat ve tarikatlara tüzel bir kimlik kazandırmak en azından teorik olarak mümkündür, oysa diğerleri için böyle bir olanak yoktur.

cemaat ve tarikat ağbağlarında hiçbir resmi üyelik prosedürü olmadığı gibi, üyeliğin nicelik ve niteliği öngörülmesi oldukça zor karmaşık dinamiklere de sahiptir. Bu ağbağlardaki gönüllülük üzerine nitel araştırmalar yapılabilsen bile bunlar “vaka incelemesi” (*case study*) olmanın ötesine geçemezler. Bu ağbağlardaki üyeliğin evreni bilinemediği için temsil gücü bulunan uygun bir örneklem çıkarmak da mümkün değildir. Bu nedenle Müslüman toplumlardaki cemaat ve tarikat ağbağlarındaki gönüllü faaliyetlere ilişkin nicel bir araştırma yapmanın ve doğru istatistiksel veriler elde etmenin önünde çok ciddi engeller vardır.

Öte yandan söz konusu cemaat ve tarikat ağbağlarındaki gönüllü faaliyetleri enformel gönüllü faaliyetler kategorisine sokmak da doğru değildir. Çünkü bu tür gönüllü faaliyetlerin hedef kitlesi arkadaş, komşu vb. türde bir kitle olmadığı gibi düzensiz, simültane bir gönüllülük türü de değildir. Aksine, bu tür gönüllülük belli bir süreklilik, düzenlilik ve yapılaşma içinde sürdürüldüğü gibi hedef kitlesi de çoğunlukla tüm toplumdur. Dolayısıyla, cemaat ve tarikatlardaki gönüllü faaliyetler, kurumsal/örgütsel gönüllülüğün hemen hemen tüm niteliklerini taşır. Bunun tek istisnası, bu gönüllü faaliyetlerin büyük bir kısmının kayıt altında olmayışındır. Elbette, cemaat ve tarikat ağbağlarının resmi görünen yüzleri (dernek ve vakıfları) de vardır. Ancak bu görünen yüzler, cemaat ve tarikatların üyelik bilgileri ve gönüllü faaliyetlerini tam olarak yansıtmaktan çok uzaktırlar. Açıklanan niteliklerine binaen Türkiye’de cemaat ve tarikat ağbağlarında gerçekleştirilen gönüllü faaliyetleri ifade etmek için önerilen “kayıt-dışı gönüllülük” kavramı önemli bir gerçeğe işaret etmiş olmaktadır.

İşte açıklanan bu nedenlerle, Türkiye’deki gönüllülük araştırmalarının verileri hiçbir şekilde tam gerçeği yansıtmadığı gibi haksız bir kıyaslama mantığını da bünyesinde barındırmaktadır. Bir yanda Batılı toplumlardaki dini gönüllülüğü de içine alan gönüllülük oranları, öbür yanda Türkiye’de sadece tüzel kimliği bulunan kurumlardaki gönüllülük oranları birbiriyle kıyaslanmaktadır. Dolayısıyla bir yanda % 25-55 aralığında bir gönüllülük oranı diğer yanda % 8-12 aralığında bir gönüllülük oranı gözlenmekte ve Türk toplumunun gönüllülük bakımından Batı’nın çok gerisinde olduğu, acilen gönüllülüğü arttırıcı önlemlerin alınması gerektiği çıkarılmasına ulaşılmaktadır.

Dolayısıyla denilebilir ki, Türkiye’deki mevcut gönüllülük literatürü, eksik verilerden hareketle yanlış bir sonuç çıkarmaktadır. Türkiye’de gönüllülüğün nicelik ve niteliğine ilişkin “yetersizlik” sonucu çıkarmak yerine bir yandan kayıt-dışı gönüllülüğün nasıl araştırılabileceği diğer yandan kayıt-dışı gönüllülüğün ne tür sosyo-politik etkiler yarattığı tartışılmalıdır. Bu bağlamda, kayıt-dışı gönüllülüğün kayıt altına alınması gereğinden söz edilebilir. Diğer bir deyişle, Türkiye’de aktif faaliyet gösteren tüm cemaat ve tarikatlar ve onların

üyelerinin yürüttüğü gönüllü faaliyetleri bir şekilde tüzel kimliğe büründürmenin bir yolunun bulunması ve ekonomideki kayıt-dışılıkla mücadele edildiği gibi, sivil toplumdaki kayıt-dışılıkla da mücadele edilmesi önerilebilir.

Bu başarılı olduğu takdirde, sadece kurumsal/örgütsel gönüllülükle ilgili güvenilir veriler elde etmenin temeli atılmış olmayacak, kayıt-dışı gönüllülüğe dayandığı halde kendisini “gönüllülük hareketi” olarak tanımlayan, operasyonel güce sahip cemaat ve/veya tarikatların devletin ve toplumun güvenliğini tehdit edebilecek muhtemel faaliyetlerini denetlemek de biraz daha kolaylaşabilecektir.

Sonuç

Türkiye’de gönüllülük araştırmaları henüz betimsel düzeyin ötesine geçememiştir. Gönüllülük üzerine özgün kuramsal ve yöntemsel katkılardan çok uzak kaldığı, Batılı kavramsal/kuramsal çerçevelerde konunun incelendiği açıkça anlaşılmaktadır. Bu incelemeler sonucunda, gönüllülüğün Türkiye’de çok yetersiz düzeylerde seyrettiği ve dolayısıyla Türkiye’de sivil toplumun cılız kaldığı, bunu canlandırmak ve geliştirmek için gönüllülüğü teşvik edici adımlar atılması gerektiği argümanlarını pazarlayan bir araştırmalar kümesinin dolayışında olduğu görülmektedir.

Oysa gönüllülük ve sivil toplum Türkiye’de her zaman etkin bir şekilde var olmuştur, ancak büyük ölçüde kayıt-dışı olarak var olmuştur. Bu şekilde var olmaya da devam etmektedir. 1990’lı ve 2000’li yıllarda görünür (kayıtlı) gönüllü kuruluşların sayıca artmasının arkasındaki en önemli nedenlerden birisi bu yıllarda bu kuruluşların yararlanabileceği ulusal ve uluslararası fonların yaygınlaşmasıdır. Bu fonların yarattığı cazibeyle Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları pastadan kendi paylarını alabilmek için, faaliyetlerinin bir kısmını (tamamını değil) gönüllü kuruluşlar üzerinden görünür kılmış ve birbirleriyle rekabete girmişlerdir. Bu nedenle gönüllü kuruluşlar bu yıllarda dikkat çekici derecede çoğalmaya başlamıştır.

Türkiye’de, gönüllülük araştırmalarının kapsamına giremeyen ve bu nedenle gönüllülük oranlarıyla ilgili verilerin güvenilmez olmasına neden olan bir “kayıt-dışı gönüllülük” fenomeni vardır. Çoğunlukla cemaat ve tarikat ağbağlarında¹¹ görülen bu fenomen, enformel gönüllülük türü olmaktan uzak, tersine kurumsal/örgütsel gönüllülük türüne yakın ama ölçümlenmesi zor bir fenomendir. Bu fenomen ölçümlenebildiği takdirde Türkiye’deki gönüllülük oranlarının Batılı ülkelerden çok da farklı olmadığı görülebilecektir. Kayıt-dışı gönüllülüğe dayanan cemaat ve tarikatlar, büyük kitleleri mobilize edebilir, maddi güç toplayabilir, olumlu ya da olumsuz sosyal işlevler üstlenebilir bir potansiyele sahiptir. Bu nedenle belki yasaklanmayı değil ama, tüzel kimliğe büründürülerek kayıt altına alınmayı gerektirmektedir.

¹¹ Türkiye’deki cemaat ve tarikatların şeffaflık ve hesap verebilirlik nitelikleri de bulunmamaktadır. Toplanan bağışlar, himmetler vb. kaynakların nereden ve nasıl toplandığı, nereye ve nasıl kullanıldığı, yıllık gelir ve giderlerinin ne olduğu, vergi ödenip ödenmediği vb. hususlar da karanlık bir alan olmaya devam etmektedir.

Çakı, F. (2014). [Extended Abstract] A new field of research in Turkish sociology: Volunteering. *Turkish Journal of Sociology*, 2014/2, 3/29, pp.203-209

EXTENDED ABSTRACT

A New Field of Research in Turkish Sociology: Volunteering

Fahri Çakı*

Introduction

Volunteering can be defined as “work undertaken not for financial gain, of one’s own free will, benefiting a third party and performed in an organizational setting” (PPMI, 2009, p. 85). Although it is usually considered to be an altruistic action, most researchers acknowledge that it is not based purely on altruistic motivations but also on a variety of personal interests in modern societies.

One of the major aspects of the literature on volunteering is the effort to show many benefits of volunteering. The most emphasized benefits include, but not limited to, its effect on strengthening civic values, increasing social and political participation, improving skills of organization and leadership, of problem-solving, protecting people (especially young people) from anti-social behaviors, developing a sense of community membership, and a sense of responsibility. As much as its benefits for volunteers, it is also highlighted that volunteering generates valuable (particularly economic) contributions for society as well.

Due to its increasing importance, societies have been ranked according to their rates of volunteering. Turkey is usually characterized with too low rates of volunteering. This paper problematizes this trend.

Research Question and Method

This paper aims to examine how the discourse of volunteering, a newly emerging field of research in Turkish sociology, has been constructed in Turkey. In this context, it will be argued that the issue of volunteering in Turkey has been constructed, over the concept of organizational volunteering, as *a new indicator of modernity*. Additionally, as a new contribution to the existing literature, the concept of “unregistered volunteering” will be offered to fill the deficiency of understanding the Turkish reality of volunteering.

Because of the aim and nature of the research question, this paper will be based on an analysis of existing documents including books, articles, reports and web pages published in last few decades.

---

* Assoc. Prof. Dr., Balıkesir University Faculty of Science and Literature Department of Sociology, cakifahri@yahoo.com.

The paper tries to explore the *newness* of volunteering in Turkey in three main contexts. First, it takes a quick look at the conceptual background of volunteering. Then, it tries to determine general trends in how it is constructed by Turkish researchers. Finally, together with a critique of the newly emerging discourse of volunteering in Turkey, the concept of “unregistered volunteering” is discussed as a conceptual tool to fill the deficiency of understanding the Turkish reality of volunteering.

Key Findings

> Although the literature often complains about the shortage of research on volunteering, the fact is that the topic of volunteering has been attracting the attention of many academicians and researchers. One indication of this trend is the increasing number of master’s theses prepared by young researchers at Turkish universities especially since 2000.

> One of the most eye-catching characteristics of the Turkish literature on volunteering is that it is presented as the norm of the modern age. Accordingly, modern individual is the one who volunteers while modern society is the one who hold high rates of volunteering. Volunteering is claimed to be “an indicator of civilization”, “a symbol of material and spiritual power and unity”, and “a universal” phenomenon.

> This claim is justified with several arguments.

- One of such arguments is that volunteering contributes to the well-being of both individuals and the whole society.

- Another argument is based on demographic characteristics of Turkish society. That is to say, the facts that approximately %12 of the whole population is disabled and that the level of education is low while the ratio of people in need (elderly, sick, poor, etc) is high are constantly used to justify why higher rates of volunteering in Turkey are required.

- Additionally, the opinion that volunteering seriously contributes to the development of civil society, human rights and democracy is strongly defended to show that improving the rates of volunteering means better developed civil society.

- The last but not the least, another argument to glorify and to prove the necessity of volunteering is to show how positive functions it generates among young people.

> The type of volunteering that is glorified by the discourse of volunteering is modern, that is, professional/organizational volunteering. Traditional type of volunteering is acknowledged to exist in Turkish society already but this is held in contempt.

> Almost all studies on volunteering in Turkey emphasize the newness, the deficiency and even backwardness of this phenomenon in Turkey. While high volunteering rates (up to %56.4) are determined in European countries like Sweden, Turkey is placed among the countries with the lowest volunteering rates (down to %6.4).

> Turkey (and former socialist countries) is differentiated from others not only with the lowest volunteering rates but also with the most common types of volunteering. While western and northern European countries who hold strong civil society and democratic participation are characterized with the typical type of social volunteering, Turkey (and former socialist countries) is characterized with the type of vocational-political volunteering.

> The main reason behind both the quantity and quality trends of volunteering in Turkey is generally explained with religious and political culture in Turkey.

Discussion

Research and discourse on volunteering in Turkey is still at descriptive level. It is clear that they are far away from authentic contributions, and that they basically follow after western theoretical and methodological frameworks.

Turkish sociology has the duty of objecting to some aspects of the current discourse on volunteering and of offering a new perspective. There are several reasons for this objection.

First, there is no real justification to consider volunteering as an indication of modernity no matter how useful it might be for both individuals and society.

Secondly, attention has to be paid on the fact that categorizing types of volunteering in a hierarchical order and glorifying organizational volunteering while holding traditional volunteering in contempt have some hidden ideological and political agenda. This trend is just a new version of Eurocentric tradition of thinking.

Finally, from either altruistic or egoistic aspects, thinking/presenting volunteering in Turkey as much behind European countries does not make sense. Something must be wrong here. Due to lack of sufficiently realistic data, researches on volunteering in Turkey are based on a wrong logic of comparison from the beginning.

“Unregistered Volunteering”

In order to help overcoming this wrong logic of comparison, the concept of “unregistered volunteering” is offered, first time by this paper, with the assumption that it is a useful conceptual tool to better examine volunteering

trends in Muslim countries including Turkey. It is not informal volunteering. On the contrary, it reveals most of organizational volunteering qualification (e.g. sustainability, being structured, targeting large segments of the society, etc.) but it addresses to volunteer activities taking place mostly in religious communities and sects in Muslim countries.

On the other hand, it is different from organizational volunteering too largely in the sense that it is quite difficult to be measured. Thus, it is not same with religious or faith-based volunteering neither mainly because it is not measured by researches whereas religious or faith-based volunteering is usually organized by churches whose members and activities are under registration.

Religious communities and sects in Muslim countries including Turkey, however, have no official membership procedures. Most of their activities are based on voluntary work but, because of the lack of membership registration, the quantity and quality aspects of those voluntary works cannot be adequately measured by researches on volunteering.

Conclusions

Therefore, it can be reasoned that the literature on volunteering in Turkey makes inadequate conclusions due to its inability to see the whole picture. A better-qualified conclusion would be the insight that it is necessary to find *a way of taking unregistered volunteering under registration*. If this is accomplished, then it will be possible to better measure volunteering trends in Turkey while at the same time it will be obviously understood that Turkish society is not an exceptional case in terms of volunteering.

Keywords: Volunteering, Organizational Volunteering, Informal Volunteering, Unregistered Volunteering, Religious Communities and Sects, Civil Society

Kaynakça/ References

Agerhem, S. (2004). *Volunteering in South Asia and South East Asia*. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, http://www.worldvolunteerweb.org/fileadmin/docdb/pdf/2006/IFRC_Asia_volunteer_05.pdf (okuma: 7.2.2011).

Akalp, İ. D. (2013). Gönüllülüğün eğitim alanına etkisi: Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV)'nin deneyimleri. *Türkiye'de gönüllülük: Gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi*. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi (Yay. Haz.). Bordo Tercüme Bürosu ve Eda Erdem (Çev.).

Akman, P. (2008). *Motivasyonlar, gönüllü kimliği ve topluluk hissinin uzun süreli gönüllülük üzerine etkileri*. Yüksek lisans tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji ABD, Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Falih Köksal.

Aydınlığıl, S. (2013). Sosyal politika geliştirmede yeni bir alan: Gönüllülük. *Türkiye'de gönüllülük: Gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi*. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi (Yay. Haz.). Bordo Tercüme Bürosu ve Eda Erdem (Çev.).

Bağcı, G. (2013). Genç gönüllülüğü: Kişisel ve sosyal kalkınmaya giden çift yönlü yol. *Türkiye'de gönüllülük: Gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi*. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi (Yay. Haz.). Bordo Tercüme Bürosu ve Eda Erdem (Çev.).

Betil, İ. (2013). Etkin bir sivil toplum yansıması olarak gönüllülük: Karşılaştığı zorluklar ve fırsatlar. *Türkiye'de gönüllülük: Gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi*. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi (Yay. Haz.). Bordo Tercüme Bürosu ve Eda Erdem (Çev.).

Bjälensjö, J. (2010). Youth policy cooperation between Turkey and Sweden” *Introduction to Youth Policy – Swedish and Turkish Perspectives*. The Swedish National Board for Youth Affairs and the Department of Youth Services at the Directorate for Youth and Sports in Turkey.

Boşgelmez, G. (2012). *Sivil toplum kuruluşlarında güven ve gönüllülük açısından sosyal sermayenin değerlendirilmesi: Isparta örneği*. Yüksek lisans tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme ABD, Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Murat Kayalar.

Boz, İ. ve Palaz, S. (2007). “Factors Influencing the Motivation of Turkey’s Community Volunteers” *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 13 Eylül, 36: 643.

Dabağcı, E. (2011). *Not to Criticize; But to Change: How A NGO in Turkey Constructs Boundaries Between Politics and Volunteerism (Eleştirmek İçin Değil; Değiştirmek İçin: Türkiye’de Bir STK’nın “Siyaset” ve “Gönüllülük” Ayrımını Üretme Süreci Üzerine)* yüksek lisans tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyoloji ABD. Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Aykan Erdemir Demiröz

Fazlıoğlu, A. (2013). Kaybolmamış duyarlılıkların ortaya çıkarılmasında gönüllülük anlayışının önemi. *Türkiye'de gönüllülük: Gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi*. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi (Yay. Haz.). Bordo Tercüme Bürosu ve Eda Erdem (Çev.).

Gal, R.; Amit, K.; Fleischer, N. ve Strichman, N. (2003). *Volunteers of National Youth Service in Israel: A Study on motivation for service, social attitudes and volunteers' satisfaction*. CSD Working Paper No. 03-23. The Carmel Institute, Israel.

Göksel, A. (2008). *Studies on youth policies in the Mediterranean partner countries: Turkey*. EuroMed Youth III Programme. www.euromedyouth.net.

Kapusuz, H. (2013). Türkiye'de insan hakları mücadelesi ve gönüllülük. *Türkiye'de gönüllülük: Gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi*. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi (Yay. Haz.). Bordo Tercüme Bürosu ve Eda Erdem (Çev.).

Kaya, M. (2013). *Türk kamu yönetiminde gönüllülük ve afet yönetimi*. Yüksek lisans tezi. Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset ABD, Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin.

Lough, B. J.; McBride, A. M.; Sherraden, M. S. (2009). *Perceived effects of international volunteering: Reports from alumni*. CSD Research Report 09-10. <http://csd.wustl.edu/Publications/Documents/RP09-10.pdf>

Malhotra, K. (2013). Önsöz. *Türkiye'de gönüllülük: Gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi*. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi (Yay. Haz.). Bordo Tercüme Bürosu ve Eda Erdem (Çev.).

Nelson, T. (2005). *A comparative look at national volunteerism legislation*. http://www.worldvolunteerweb.org/fileadmin/docs/old/pdf/2005/nat_vol.pdf.

Oktay, F.; Şentuna, M.; Cenk, M.; Görbil, V. ve Şener, T. (2010). Youth policy in Turkey. *Introduction to youth policy – Swedish and Turkish perspectives*. The Swedish National Board for Youth Affairs and the Department of Youth Services at the Directorate for Youth and Sports in Turkey.

Pires, C.; Prouteau, L. ve Sardinha, B. (2010). Rates of participation in volunteering and characteristics of volunteers: European comparisons. 9th International Conference of the International Society for Third- Sector Research Istanbul – Turkey, July 7-10, 2010.

PPMI (The Public Policy and Management Institute, the Committee of the Regions). 2009. *Mobility of volunteers across Europe*. www.eyv2011.eu/funding-opportunities/item/download/238.

Pratt, James. 2005. *Volunteering as a stepping stone for marginalized youth*. Volunteer Victoria. http://www.volunteervictoria.bc.ca/pdfs/stepping_stone.pdf.

Rose, R. ve Ozcan, Y. (2007). *First European quality of life survey: Quality of life in Turkey*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Serbest, M. P. (2003). *Kurumsal gönüllülük ve insan kaynakları yönetimi ilişkisi*. Yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD, Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Tekin Akgeyik.

Soytürk, H. M. (2008). *Sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük: Deniz Feneri Derneği Ankara Şubesi örneği*. Yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD, Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Filiz Osan.

Sözmen, M. (2013). Düşlerdeki gönüllülük. *Türkiye’de gönüllülük: Gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi*. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi (Yay. Haz.). Bordo Tercüme Bürosu ve Eda Erdem (Çev.).

UNV, Türkiye & GSM (2013). Giriş. *Türkiye’de gönüllülük: Gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi*. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi (Yay. Haz.). Bordo Tercüme Bürosu ve Eda Erdem (Çev.).

Wilson, J. ve Musick, M. (2000). The effects of volunteering on the volunteer. *Law and Contemporary Problems*, 62 (4), 141-168.

Yeğen, M.; Keyman, E. F.; Çalışkan, M. A. ve Tol, U. U. (2010). *Türkiye’de gönüllü kuruluşlarda sivil toplum kültürü*. Yaşama Dair Vakıf.

Yıldırım, N. ve Yıldırım, E. (2007). VALUE: Türkiye ulusal raporu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi İLKİYAR (İlköğretim Okullarına Yardım Vakfı).

Ziersch, A. M. ve Baum, F. E. (2004). Involvement in civil society groups: Is it good for your health? (Research Report). *Journal of Epidemiology and Community Health*, 58(6), 493-500.